

Kakuk Lilla

Recenzió a “Három István, három nemzeti ünnep, három példakép” című könyvről

Book Review on “The Three Stephens, The Three National Holidays, The Three Role Models”

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen recenzió célja, hogy röviden ismertesse Dr. Kukorelli István *Három István, három nemzeti ünnep, három példakép* című kötetét. A műben a három magyar államférfi, Szent István, Széchenyi István és Bibó István életművének nagyszerűsége saját műveiken, az őket méltató beszédek, esszék részletein keresztül rajzolódik ki. A szerző munkájában bemutatja a három példaképnek a magyar alkotmányosság fejlődéséhez való hozzájárulását, jellemük legfőbb vonásait és saját kapcsolódási pontjait a három életműhöz.

Kulcsszavak: alkotmányosság, jogtörténet, demokrácia, értelmiség

SUMMARY

The aim of this book review is to present a book by Professor István Kukorelli entitled „The Three Stephens, The Three National Holidays, and the Three Role Models”. The remarkable achievements of the three Hungarian statesmen, St. Stephen, István Széchenyi and István Bibó are outlined through their own and other authors’ essays and talks. In his work, Professor Kukorelli presents the three role models’ contribution to the development of Hungarian constitutionalism, their main personality traits as well as his own personal links to their work.

Keywords: Constitutionalism, legal history, democracy, intelligentsia

BEVEZETÉS

Dr. Kukorelli István jogtudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora. 1997 és 1999 között az Országos Választási Bizottság elnöke, majd kilenc éven át alkotmánybíró. *Három István, három nemzeti ünnep, három példakép* című műve 2021-ben jelent meg a Méry Ratio Kiadónál.

„*Szegény marad az, akinek nincsenek példaképei.*” (Kukorelli, 2021:13). Szent István, Széchenyi és Bibó három olyan alakja történelmünknek, akiket mind jól ismerünk, és talán nincs olyan művelt magyar, aki ne tekintene rájuk példaképként. Mégsem tudjuk elégszer tanulmányozni életművüket, hiszen mindig újabb és újabb tanulságot bonthatunk ki belőlük saját életünk, korunk számára. Kukorelli professzor úr könyvében a legfontosabb üzenet, amely a három életművön átível: hogyan kell hazaszerető értelmiségiként élni.

A MŰ TARTALMI FELÉPÍTÉSE

Szent István nagyságát, államszervezői munkájának múlhatatlanságát minden év augusztus 20-án felidézünk. Már a gimnazisták tudatába bevésődik Szent István bölcs előrelátása, amelylyel az országot a nyugati kereszténységhez kapcsolta, a joghallgatók pedig egyedülálló példaként tanulmányozzák a korai magyar államszervezetet, amely szilárd alapot teremtett az ezeréves magyar fejlődésnek. Arról mégis kevesebb szó esik, hogy bár államalapító királyunk tudatosan választotta a nyugati mintájú berendezkedést, a magyar állam szervezetének előzményei „*a korai magyar társadalomban lehelők fel*” (73. oldal), a nyugat-európai törvények mintájára létrehozott törvénykönyveit a magyar viszonyokhoz igazította, és törvényei messzemenően humanusabbak voltak a „*korabeli nyugati államok törvényeinek többségénél*” (74. oldal).

Fontos megjegyezni azt is, hogy a manapság a közbeszédben egyre nagyobb jelentőséggel bíró jogbiztonság tekintetében Szent István állama az élen járt Európában. A Szent Korona-tan szintén fontos aktualitásokat hordoz korunk tá-

jékozottabb olvasója számára. A szuverenitás elméletének e korai kifejeződése nem csak a későbbi idegen megszállások során jelentett biztos ideológiai alapot a zsarnoksággal szembeni ellenállásra, de a ma, az Európai Unióban újra és újra felizzó szuverenitás-vitákhoz is elgondolkodtató adalékul szolgál. Kifejezi ugyanakkor nemzeti hagyományaink és az európaiság szoros összekapcsolódását is, amely szintén újra és újra előkerült történelmünk későbbi korszakában, és aktualitása ma is megkérdőjelezhetetlen.

A műben szemlézett írások, beszédek legszembeötlőbb közös vonása, hogy ráirányítják a figyelmet Szent István államszervezetének, törvényeinek és intelmeinek időtállóságára. *Keresztények-e még Európa államai?* – ez a kérdés nyíltan vagy burkoltan szinte valamennyi, Európa jövőjével és globalizációval kapcsolatos vitában előkerül. Tekinthejtük-e kereszténynek azt a társadalmat, amelynek jelentős része nem vallja magát annak vagy egészen más vallást követ? Szükségtelemné tette-e az emberi jogok II. világháború utáni térnyerése a kereszténységre mint közös értékrendre való hivatkozást? „*A keresztény értékek a demokráciákban az egyetemes kultúra részeivé váltak*” – adja meg a választ a szerző (56. oldal) elutasítva azt az érvelést, hogy ideologikussá válik az az állam, amely felvállalja ezeket az értékeket. Szent István ugyanakkor azt is világossá tette, hogy ez az értékrend nem lehet kiüresített: a politikának mindenkor biztos erkölcsi alapokon kell nyugodnia.

A szerző első alkotmányként hivatkozik Szent István intelmeire, amelyek egyszersmind foglalatát is adják az erényes államférfi karakterének: igazságos, bölcsen válogatja meg tanácsadóit, tiszteli a hagyományokat, vendégszerető, türelmes és szelíd. Időtálló tanácsok ezek, de egyetlen korban sem volt könnyű követni őket. A középkor szüntelen trónharcai és az országot fenyegető idegen hatalom nyomása mellett kormányzó uralkodó megtarthatta-e egy életen át az igazságosság, a vendégszeretet és a szelídség parancsát? S vajon a korunk állandó versengésen és egyéni sikerek hajhászásán alapuló társadalmában élő értelmiséginek sikerülhet-e sorvezetőnek tekinteni a fentieket?

Hasonló kérdések merülnek fel a mű Széchenyi Istvánról szóló fejezete olvasásakor. Széchenyi nem csak ismerte, de tovább is gyarapította a Szent István által kezdett magyar alkotmányos fejlődést, és ugyanakkor az egyik legtisztább példáját adta az értelmiségi jellemnek. Olyan programot alkotott, amely a polgárosodás kivánalmait az alkotmányos alapoktól az egyes állampolgárok hivatástudatáig a lehető legrészletesebben lefektette. Gondolatrendszerre a magyar alkotmányos hagyományokat és a 19. század európai jogfejlődést szintetizálta. A szuverenitás – a Szent Korona-tan alapján – a nemzeté, amely a választópolgárok közösségét illeti, a törvényhozó hatalmat az országgyűlés és a király együtt gyakorolja, s mindez akkor működik, ha kölcsönösen tisztelik egymás jogait. „Széchenyi az angol és a magyar megújított történelmi alkotmányt tartotta jónak” (109. oldal), ez pedig egy újabb fontos üzenet korunk alkotmányjogászaiknak. Ahogy az is, hogy Magyarországot saját törvényei, nem pedig idegen szokások alapján kell kormányozni.

Habár Széchenyi sürgetőnek tartja az alkotmányos megújulást, azt is tudja, hogy a nemzet fennmaradásához mindenekelőtt jólét kell: „előbb legyünk gazdagok, kiművelt emberfők, polgárosodjunk, és utána gondolkozzunk el a szabadságról” (103. oldal). Tudja, hogy az egzisztenciális biztonság, a magántulajdon teremthet alapot a műveltség kiszélesítéséhez, és ami legalább ilyen fontos: a társadalom önszerveződéséhez.

Ő maga persze ebben is példaként jár elől: társaságok, kaszinók, egyesületek tucatjainak alapítója. S mi Széchenyi szerint – a polgári társadalom legfőbb ismérve? A hivatástudat, amely áthatja a nemzet valamennyi tagját: ahol a szabótól a cukrászig minden állampolgár annak tudatában végzi a dolgát, hogy az ő munkájától függ az ország boldogulása. Itt megint elgondolunk: a szüntelen feljebb törekvés, karrierizmus vajon előbbre viszi-e a társadalmat, és boldogabb lesz-e tőle az egyén? Vagy érdemes lenne visszatérni ahhoz az ideálhoz, amely megtisztel és hivatásnak tekint mindenfajta mesterséget, legyen az kétkezi munka vagy szellemi foglalkozás?

Kukorelli professzor úr nagy hozzáértéssel választotta ki azokat az írásokat, amelyekből Széchenyi saját jelleme is kirajzolódik: a mérhetetlen munkabírású gróf, aki folyamatos lelki ismeretvizsgálatot tart, hajnaltól estig dolgozik. Bár nem ő volt kora legjobb szónoka, mégis százakat nyert meg ügyének, és korát megelőzve igyekezett alkalmazottjait anyagilag is érdekeltté tenni vállalkozásai sikerében. A legfőbb erény Széchenyi szerint a használni tudás, melyet egész életében fáradhatatlanul gyakorolt, ezzel kifogyhatatlan inspirációt adva a mindenkori hazaszerető értelmiség számára.

A harmadik István, Bibó alkotmányjogi programjának sarokpontjai – köztársasági államforma, szabad választások, hatalmi ágak szétválasztása, szabadságjogok teljessége – a 21. század embere számára szinte magától értetődő fogalmak. Habár tudjuk, mit jelentett a szovjet tankokkal biztosított kommunizmusban a hatalmak elválasztásáról és bírói függetlenségről írni – mégis, a modern kori demokráciában felnőtt jogász értelmiség számára ezek a vívmányok már alapvetések.

A kormányzás hatékonyságának kérdése, a végrehajtó hatalom korlátozásának szükségessége viszont élenkebben foglalkoztatja ma is a gondolkodó embert, s különösen a jogászokat. A világhírvagyó és a szomszédban dülő háború még égetőbbé tették annak kérdését, milyen mértékben korlátozhatóak a szabadságjogok a hatékony kormányzás érdekében.

Ebben a tekintetben igazán izgalmas újra olvasni Bibó gondolatait a hatalomgyakorlásról: „jogszerű és szolgálatszerű, de tegyük hozzá: szakszerű és eredményes hatalomgyakorlási rendszert kívánt megvalósítani” (172. oldal).

S hogyan lehet a hatalom gyakorlása egyszerű jogszerű és eredményes? Itt kerül elő óhatatlanul Bibó értelmiségi-ideálja és az államhatalom természetéről alkotott felfogása. Az államhatalom szolgálattá, erkölcsi feladattá történő átnemesítésének vágya egybecseng a szabadságszerető ember politikai útparancsolatában megfogalmazottakkal. Szerinte az értelmiségi magát a „munkában szolgának tekinti”, amelyből következik, hogy az állami hatalom

gyakorlását is szolgálatnak kell tekinteni. Tehát a hatalomgyakorlás során, s ha úgy tetszik a politikában sem szabad más szabályok szerint „játszani”, mint amelyek értelmiségivé teszik az embert. Az ókor óta foglalkoztatja ez a kérdés a gondolkodó embert, és ma ismét aktuálisabb, mint valaha.

A hatalomkoncentráció veszélye kapcsán Bibó mintha előre látta volna a modern bürokrácia térnyerésével kapcsolatos töréspontokat. Napjainkban a bürokráciát, a „szakértői kormányzást” a választópolgárok akarátát meszszenenőkig érvényesítő hatalomgyakorlással szokás szembeállítani. Bibó nem a politikai akarat érvényesülését félti a bürokrácia elhatalmasodásával szemben, hanem attól tart, hogy az egyes ember, a „*sekélyesen képzett átlag*” bízva majd rá magát vakon a szakértőkre (195. oldal). A fő dilemma ugyanakkor Bibónál ugyanaz, mint a mai bürokrácia-vitákban: „a szakképzettség és szakszerűség nevében gyakorolt hatalom a szabadságjogok korlátozásával járhat”.

A kötetben szemlézett írások erőteljesen rávilágítanak Bibó értelmiség számára alkotott programjára, *A szabadságszerető ember politikai tüzparancsolata* összefoglalja az értelmiségi lét kritériumait. *A tüzparancsolatot* olvasva újra és újra visszalapozunk Széchenyi gondolataihoz: Bibó minden munkát szolgálatnak, Széchenyi hivatásnak tekintett. Bibó szabadságszerető embere szem előtt tartja az emberi szabadság és méltóság sérthetetlenségét, melyért Széchenyi egész élete során küzdött. Fellép a közérdek ügyében, és bíz a közösség erejében – a legnagyobb magyar teljes életműve ennek az ideálnak a lenyomata. Szembeötlő a hasonlóság a két államférfi értelmiségi létének szakaszai között is: „*a szerep felismerésével járó kételyek legyőzése*” (210. oldal), majd a felismerés, hogy az elveket szélesebb körben is érvényesíteni kell, és végül az elvekhez való hűség az akadályozó körülmények ellenére is.

A műben megidézett három személyiség a magyar történelem három különböző korszakának kiemelkedő alakja. A szerző jó érzékkel válogatta össze azokat az írásokat, amelyeken keresztül nem csak a három István gondolat-

rendszerét, de saját koruk közjogi viszonyait, szabadságeszményét is megismerheti az Olvasó. Kihangsúlyozza ugyanakkor az alkotmányosság és a közügyekről gondolkodás korokon átívelő alapigazságait, amelyek mindhárom életműben sarkalatos pontként jelennek meg. A könyv erőssége, hogy az elmúlt évtizedekben született elemzések, méltató beszédek megidézésével bemutatja, milyen nagy hatással bír e három életmű a későbbi korok olvasóira, gondolkodóira. Tudományos igényű, de nem kizárólag alkotmányjogászok számára érdekes olvasmány: az alkotmányjogi kérdések mellett rendre megjelennek a három példakép saját, személyes dilemmái is. A könyv forgatásakor az Olvasó tehát egyszerre ismerheti meg a három történelmi alak jellemét, saját korának közügyeit, életművük hatását az utódokra, és értékes tanulságokat vonhat le saját maga számára is.

Kukorelli István:

Három István, három nemzeti ünnep, három példakép

Méry Ratio Kiadó, Budapest, 2021.

ISBN 978-615-6284-09-9

Terjedelem: 227 oldal